

Fisiologia**2013/2014**

Codi: 102633

Crèdits: 9

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2502445 Veterinària	FB	2	A

Professor de contacte

Nom: Ester Fernández Gimeno

Correu electrònic: Ester.Fernandez@uab.cat

Utilització d'idiomes

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Algun grup íntegre en anglès: No

Algun grup íntegre en català: No

Algun grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

S'assumeix que l'estudiant compta amb un bagatge de física i de química, necessari per a la comprensió de les funcions fisiològiques.

És fonamental haver cursat el primer curs del grau i tenir adquirits els coneixements de Biologia Cel·lular, de Bioquímica de Morfologia I i d'Estructura i Funció del Sistema Nerviós.

És important cursar assignatures simultànies com per exemple Morfologia II alguns dels continguts de la qual són complementaris als de l'assignatura Fisiologia.

Objectius

L'objectiu de l'assignatura és que l'estudiant conegui les funcions dels diferents òrgans i sistemes. Els objectius concrets són que l'estudiant conegui:

1 - Les funcions de la sang, l'hemostàsia, l'hemodinàmia i la regulació del sistema cardiovascular.

2 - Les funcions del sistema respiratori i del sistema renal i la seva relació amb la regulació del pH dels líquids fisiològics i l'equilibri hidroelectrolític

3 - Les funcions del sistema endocrí com a regulador del metabolisme energètic i intermediari i de les adaptacions de l'organisme a mig i llarg termini.

4 - La funció reproductora en mascles i femelles i la seva regulació

5 - La funció digestiva i les adaptacions del sistema digestiu als condicionants dietètics i la presència de microbiota.

6 - El sistema immune, la tolerància de les estructures pròpies i les respostes defensives innates i adaptatives de l'organisme.

Aquesta assignatura ha d'aconseguir establir les bases per detectar, valorar, entendre i tractar les situacions patològiques a les que el veterinari clínic s'enfronta en la seva activitat professional. També ha de ser la base per entendre conceptes que s'explicaran posteriorment com per exemple els relacionats l'alimentació, la nutrició i la producció animals.

Competències

Veterinària

- Analitzar, sintetitzar, resoldre problemes i prendre decisions.
- Aplicar el mètode científic a la pràctica professional, incloent-hi la medicina v
- Buscar i gestionar la informació relacionada amb l'activitat professional
- Demostrar que coneix i comprèn els principis bàsics i les aplicacions de la resposta immune.
- Demostrar que es coneix i es comprèn l'estructura i la funció dels animals sans.
- Demostrar que es coneixen i es comprenen les bases físiques, químiques i moleculars dels principals processos que tenen lloc a l'organisme animal.
- Redactar i presentar de manera satisfactòria informes professionals mantenint sempre la confidencialitat necessària.
- Treballar amb eficàcia en equips uni o multidisciplinaris i manifestar respecte, valoració i sensibilitat per la feina de la resta.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar la relació entre el tipus de resposta immune que es desenvolupa i les característiques del patògen: la via i el lloc anatómic d'entrada, els mecanismes efectors de la resposta i els mecanismes d'evasió.
2. Analitzar, sintetitzar, resoldre problemes i prendre decisions.
3. Aplicar el mètode científic a la pràctica professional, incloent-hi la medicina v
4. Buscar i gestionar la informació relacionada amb l'activitat professional
5. Definir les propietats de la resposta immune innata i adaptativa i raonar la teoria de la clonalitat: un limfòcit, un receptor d'antigen.
6. Explicar els conceptes bàsics dels mecanismes de regulació funcional a cada sistema.
7. Explicar els mecanismes d'activació i de regulació de la resposta immune cel·lular i humoral.
8. Explicar la interrelació entre els diferents òrgans i sistemes, i la seva organització jeràrquica.
9. Explicar les principals bases físiques, químiques i moleculars responsables del funcionament correcte de l'organisme.
10. Identificar les variables que permeten avaluar les funcions de cada sistema.
11. Preveure les repercussions qualitatives i quantitatives de l'alteració d'un mecanisme en particular sobre l'organisme en la seva totalitat.
12. Reconèixer els mecanismes a través dels quals l'entorn induïx canvis en la funció animal.
13. Reconèixer la magnitud i dimensió temporal dels canvis fisiològics que tenen lloc en l'adaptació de l'animal al seu entorn.
14. Redactar i presentar de manera satisfactòria informes professionals mantenint sempre la confidencialitat necessària.
15. Treballar amb eficàcia en equips uni o multidisciplinaris i manifestar respecte, valoració i sensibilitat per la feina de la resta.
16. Utilitzar els conceptes fisiològics per a la resolució de problemes relacionats amb situacions clíniques i experimentals o relacionades amb l'àmbit productiu.
17. Utilitzar la terminologia fisiològica de forma correcta i adequada.

Continguts

Classes de Teoria (63h)

Presentació de l'assignatura

BLOC 1: Circulació i respiració (resp. M.T. Martín) 1.5 ECTS

1.1 Cicle cardíac (I). Fases del cicle cardíac. Contracció i relaxació isovolumètrica. Relació entre l'ECG, les pressions i els volums dels diferents compartiments.

1.2 Cicle cardíac (II). Sorolls cardíacs. Sons sistòlics i diastòlics. Regulació del cicle cardíac.

1.3 Hemodinàmia de la circulació arterial, capil·lar, venosa i linfàtica.

1.4 Regulació de la pressió arterial (I). Mecanismes nerviosos. Concepte de baroreceptor. Centres nerviosos i vies aferents. Neurotransmisors implicats.

1.5 Regulació de la pressió arterial (II). Mecanismes endocrins de regulació. Paper del ronyó com a regulador de la pressió arterial. Integració dels diferents mecanismes: aproximació farmacològica.

1.6 Regulació del flux local. Mecanismes d'hiperèmia i d'autoregulació. Factors locals de control.

1.7 Circulació capil·lar: mecanismes d'intercanvi i de difusió.

1.8 Hemostàsia. Interacció entre l'adhesió, la agregació plaquetària, la vasoconstricció i la coagulació. Mecanismes de reparació. Anticoagulants.

1.9 Mecànica respiratòria. Cicle respiratori. Volums i pressions. Funcions del diafragma.

1.10 Intercanvi gasós. Intercanvi d'oxigen i diòxid de carboni a nivell alveolar i perifèric. Transport de gasos.

1.11 Regulació de la respiració. Mecanismes centrals i perifèrics de regulació de la respiració. Respiració en les aus.

BLOC 2: . Sistema immune (resp. J.R. Palacio) 2 ECTS

2.1. Elements del sistema immunitari. Immunitat innata. Cèl·lules de la Immunitat Innata. El sistema del Complement / Tema d'Autoaprenentatge (AAP).

2.2. Estructura de les immunoglobulines (Igs) Interacció antígen-anticòs. TCR i BCR

2.3. Organització dels gens de les immunoglobulines: Mecanismes de recombinació. El receptor de la cèl·lula T (TCR). Complex CD3: complex senyalitzador del TCR. Interacció trimolecular TCR/MHC/antigen.

2.4. Complex Principal d'Histocompatibilitat (MHC) de classe I i de classe II. Característiques estructurals i funció. Restricció de la resposta T pel MHC. Polimorfisme i unió peptídica. Complex MHC-peptid: interaccions, canvis conformationals, superfície de reconeixement, mimetisme molecular

2.5. Processament i reconeixement antigènic. Síntesi de les molècules del MHC de classe I i classe II. Vies de processament. "Cross priming". Presentació d'antígens: requeriments, senyals accessoris. Reconeixement de l'antigen per les cèl·lules T: sinapsi immunològica.

2.6. Limfòcits T. Poblacions de limfòcits. Ontogènia i maduració dels limfòcits T. Selecció tímica positiva i negativa. Restricció pel MHC i tolerància a antígens propis. Poblacions de limfòcits T: TCRab i TCRgd. Subpoblacions funcionals: cèl·lules T cooperadores o helper (Th), cèl·lules T citotòxiques (Tc) i limfòcits T reguladors, i cèl·lules NKT. Limfòcits T memòria.

2.7. Limfòcits B. Ontogènia i maduració dels limfòcits B. Diferències fenotípiques i funcionals dels limfòcits. Funció efectora dels limfòcits B: producció d'anticossos i presentació d'antígens (APC). Subpoblació de limfòcits B: limfòcits B-1 i B-2. Antígens T-dependents i T-independents.

2.8. Cèl·lules Presentadores d'antigen professionals (APCs). Les cèl·lules dendrítiques: convencionals i plasmocitoides. Funció i localització anatòmica. Altres cèl·lules: mastòcits, eosinòfils, basòfils i limfòcits NK..

2.9. Citocines. Propietats. Redundància funcional. Famílies de citocines. Receptors. Citocines de la immunitat innata i de la immunitat adquirida. Funcions. Citocines hematopoètiques. Quimiocines. Acció quimiotàctica i "homing" de leucòcits. Citocines amb funció quimiotàctica. Famílies de quimiocines i els seus receptors. Especificitat, propietats i efectes principals.

Organització de la resposta immunitària.

2.10. Resposta immune cel·lular. De la resposta innata a l'adaptativa. Activació dels limfòcits T. Interacció TCR, MHC i molècules accessoris. Transducció de senyals. Tercera senyal d'activació: microambient de

citocines. Marcadors d'activació dels limfòcits T: IL2R, Classe II Cèl·lules T i B memòria. Característiques fenotípiques. Limfòcits T efectors. Limfòcits T helper: Th1 i Th2. Limfòcits T citotòxics. Mecanismes de citotoxicitat.

2.11. Resposta Immune humoral Activació dels limfòcits B. Reconeixement d'antigen. Segona senyal. Transducció desenyals. Cèl·lules Th folliculars (Tfh). Fol·licles limfoides i formació del centre germinal. Hipermutació somàtica. Maduració de l'afinitat.

2.12. Canvi d'isotip i microambient en el limfonode. Respostes humorals contra antigens T-independents i T-dependents. Funció efectora dels anticossos. Distribució anatòmica dels anticossos.

2.13. Regulació de la resposta immune Autoregulació. Tolerància immunològica: tolerància central (delecció clonal) i perifèrica (ignorància, anèrgia, delecció, supressió). Mecanismes i elements de regulació durant i després de la resposta immunitària. Apoptosi (AICD). Limfòcits T reguladors: Reguladors naturals (nTr), reguladors induïts (Tr1).

2.14. Resposta immune en front de bacteris, fongs, paràsits i virus. Mecanismes d'evasió de la resposta immunitària. Memòria immunològica. Autoimmunitat com a conseqüència d'una infecció vírica. Infecció per HIV.

Resposta immunitària ineficient

2.15. Reaccions d'hipersensibilitat Concepte d'hipersensibilitat. Hipersensibilitat tipus I. Hipersensibilitat tipus II. Hipersensibilitat tipus III. Hipersensibilitat tipus IV.

2.16. Autoimmunitat. Tolerància i autoimmunitat. Factors de predisposició. Mecanismes d'autoimmunitat i exemples: autoanticossos, immunocomplexes, cèl·lules CD8, cèl·lules CD4.

BLOC 3: Sistema endocrí i regulació metabòlica (resp. E. Fernández) 2,5 ECTS

3.1. Mecanismes químics de regulació. Concepte d'hormona i teixit diana. Receptors hormonals. Tipus d'hormones i de secrecions hormonals. Factors que modifiquen la resposta a les hormones.

3.2. Mecanismes d'acció. Mediadors intracel·lulars: concepte de segon missatger. Relació entre mecanisme d'acció i característiques químiques de les hormones.

3.3. Organització general del sistema endocrí. Hipòfisi. Control hipotalàmic de l'adenhipòfisi. Relació de l'hipotàlem amb altres estructures superiors. Hormones de la neurohipòfisi. Tractus hipotàlem-hipofisari.

3.4. Glàndula pineal. Adaptació del sistema endocrí al canvi ambiental.

3.5. Hormones tiroïdals. Síntesi, emmagatzematge i secreció de les hormones tiroïdals. Transport i metabolisme. Efectes. Regulació de la secreció tiroïdal.

3.6. Funcions endocrines del pàncrees. Insulina: Secreció, transport i efectes. Glucagó: Efectes. Somatostatina. Efectes. Altres hormones pancreàtiques. Regulació de la secreció d'hormones pancreàtiques.

3.7. Medul·la adrenal. Hormones medul·lars. Biosíntesi i metabolisme. Funcions de les hormones medul·lo-adrenals. Estrès i la seva relació amb les secrecions de l'escorça i la medul·la adrenals.

3.8. Glucocorticoides. Efectes sobre el metabolisme. Efectes sobre el sistema immune. Altres efectes. Control de la secreció de glucocorticoides.

3.9. Hormona del creixement. Efectes directes. Efectes indirectes. Somatomedines primàries i secundàries. Regulació de la secreció d'hormona del creixement

3.10. Metabolisme energètic. Balanç energètic. Funcions endocrines del teixit adipós: Leptina i adipocines. Accions sobre el metabolisme intermediari, el metabolisme energètic i la ingesta.

3.11. Termoregulació. Mecanismes de generació i pèrdua de calor. Febre, cop de calor, aclimatació, hibernació, letargia.

BLOC 4: Sistema renal i regulació hidrosalina (resp. E. Fernández) 0.9 ECTS

4.1. Hormones reguladores del metabolisme del calci i del fòsfor. Fisiologia de l'os. Hormona paratiroidal, vitamina D i calcitonina. Accions i control de la seva secreció.

4.2. Sistema renina-angiotensina-aldosterona. Sistema calicreïna-cinina. Factor natriürètic auricular. Efectes i control de la seva secreció.

4.3. Vasopressina. Accions, control de la seva secreció. Relació amb altres hormones implicades en la regulació hidrosalina.

4.4. El ronyó. La nefrona. Circulació renal. Concepte de filtració. Regulació de la filtració. Mecanismes d'autoregulació renal i feed back tubulo-glomerular. Depuració. Taxa de filtració glomerular.

4.5. Funcions tubulars. Reabsorció tubular. Mecanismes de reabsorció. Secreció tubular. Mecanismes de concentració i dilució de la orina. Adaptacions de la funció excretora en les aus. Micció. Mecanismes i vies nervioses implicades.

4.6. Regulació de l'equilibri àcid-base. Sistemes tampó de la sang i els teixits. influències metabòliques, respiratòries i renals

BLOC 5: Sistema digestiu (resp. P.Vergara) 1,3 ECTS

5.1. Funcions gastrointestinals. Control de les funcions gastrointestinales. Sistema nerviós entèric. Hormones i pèptids gastrointestinals.

5.2. Secrecions gastrointestinals: salivar, gàstrica, pancreàtica i biliar. Components.

5.3. Deglució; ompliment i buidament gàstric.

5.4. Motilitat intestinal postprandial: moviments de segmentació i peristàltics. Complexes motors migratoris.

5.5. Digestió i absorció intestinal.

5.6. Secreció i absorció d'aigua i electròlits en el intestí.

5.7. Digestió i motilitat de l'intestí.

5.8. Digestió per simbionts. Digestió en el estómac dels remugants.

5.9. Motilitat de l'estómac dels remugants.

5.10. Digestió en aus.

BLOC 6: Reproducció (resp. P.Vergara) 0.8ECTS

6.1. Biologia del sexe. Diferenciació sexual. Esteroides sexuals.

6.2. Funció testicular. Compartiments testiculars. Regulació i organització de l'espermatogènesi.

6.3. Funció ovàrica i cicle ovàric. Fases del desenvolupament fol·licular. Ovulació. Luteogènesi. Luteòlisi.

6.4. Regulació del cicle ovàric. Regulació de la secreció degonadotrofines. Tipus de cicles: Cicle menstrual; Cicle estral; Femelles polièstriques i monoèstriques.

6.5. Influències ambientals en la reproducció. Efectes del fotoperíode sobre la funció gonadal: animals estacionals i no estacionals. Efecte del coit: ovulació induïda. Efecte de la interacció social.

6.6. Funció dels andrògens en l'adult. Secrecions de l'aparell reproductor masculí. Funció dels estrògens i progestàgens en l'aparell reproductor femení. Canvis en l'oviducte, úter, cèrvix i vagina durant el cicle ovàric. Reflexos genitals: Erecció, ejaculació.

6.7. Gestació. Reconeixement i suport endocrí de la gestació. Diferències entre les diferents espècies de mamífers domèstics. Part. Canvis hormonals que l'indueixen. Funcions de l'oxitocina. Restauració dels cicles després del part.

6.8. Lactació. Desenvolupament de la glàndula mamària. Mecanisme de la secreció làctea. Inici, manteniment i supressió de la lactació. Ejecció de la llet. Influència de la lactació sobre la funció ovàrica.

6.9. Reproducció en aus.

Classes pràctiques:

1-Hematologia

2-Separació i valoració funcional de limfòcits

3-ECG en gos

4- Estructura i funció dels òrgans limfoides

5-Proves de funcionalisme renal en el gos.

Seminaris:

1- Bases electrofisiològiques de l'electrocardiograma

2- Exploració metabòlica: proves funcionals

3-Fonaments de les proves de funcionalisme renal

Metodologia

La metodologia docent implicarà classes de teoria el més dinàmiques possible.

També farem classes pràctiques al laboratori i a sala de microscòpia. En alguns casos les classes pràctiques es faran en grups petits per tal de fer possible el contacte de l'estudiant amb la realitat (manipulació de l'instrumental i de l'animal) i d'aproximar-lo a situacions clíniques reals.

Seminaris: tindran per objectiu la discussió de casos i la resolució de problemes a través dels quals es puguin inferir conceptes fisiològics i aplicacions pràctiques.

- Els temes d'autoaprenentatge s'hauran de preparar partint dels continguts establerts per cada tema però tenint en compte les competències d'aprenentatge que s'indiquen a continuació .

Els estudiants hauran de treballar els casos en grups de 4 persones. Els casos seran entregats, corregits i avaluats

Per cada cas es programarà una sessió de tutoria per comentar, si escau, els errors comesos i aclarir les qüestions que puguin requerir-ho.(es valorarà la conveniència de fer-ho en aules virtuals)

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			

CLASSES TEÒRIQUES	63	2,52	1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17
Pràctiques de laboratori	11	0,44	2, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17
SEMINARIS/problemes	4,5	0,18	3, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17
Tipus: Autònomes			
Casos/ autoaprenentatge	33	1,32	1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
Estudi i treball individual	108	4,32	1, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17

Avaluació

S'ha plantejat un sistema d'avaluació multifactorial destinat a:

- Garantir l'assoliment d'un bon nivell de coneixements i competències.
- Valorar el treball continuat al llarg del curs a través de diverses proves i treballs
- Estimular el seguiment de l'assignatura plantejant un nombre elevat d'activitats cadascuna de les quals té una petita contribució a la nota final.
- Proporcionar als estudiants eines útils per a integrar els coneixements i oportunitat de subsanar les eventuais mancances en l'aprenentatge.

A continuació es detallen els aspectes més rellevants del sistema plantejat per al curs 2012-13.

Per a superar l'assignatura caldrà efectuar 4 proves obligatòries que tindran un pes total del 75 %. Caldrà a més lliurar diferents tipus de treballs (casos/treballs d'autoaprenentatge) de tots els blocs temàtics, cadascun dels quals tindrà un pes específic variable en funció de la dificultat i la dedicació estimades, però que en conjunt ponderaran un 25 %. Les qualificacions obtingudes en els casos es veuran reflectides en la nota final i per tant poden fer pujar o baixar la nota mitjana.

Proves obligatòries:

Prova 1: continguts d'Immunologia. Qualificació (Q1) mínima 5. Pes específic 20%. Constarà de preguntes tipus test. **No compensa amb la resta de blocs. Els alumnes que no arribin a 5 hauran d'anar a Repesca d'aquest bloc.**

Prova 2: continguts de sistema circulatori, respiratori, endocrinologia i regulació metabòlica. Qualificació (Q2) mínima per a compensar: 4. Pes específic 15%. Constarà de preguntes tipus test.

Prova 3: continguts de sistema digestiu, sistema renal, regulació hidrosalina i reproducció. Qualificació (Q3) mínima per a compensar: 4. Pes específic 15%. Constarà de preguntes tipus test.

Prova 4: examen global de fisiologia que abarca els temes corresponents a les proves 2 i 3, però que tindrà un èmfasi particular en la integració. Qualificació (Q4) mínima per a compensar: 4. Pes específic 25%. Constarà de preguntes de desenvolupament i casos similars als que s'aniran plantejant al llarg del curs, ja que l'objectiu d'aquesta prova és valorar la capacitat d'integració.

- **Les qualificacions de les proves 2, 3 i 4 poden compensar-se sempre que la qualificació mínima en cadascuna d'elles sigui igual o superior a 4 i la mitja ponderada de les tres proves arribi a 5.**

Repesca:

Hauran d'anar a repesca del temari d'immunologia aquells alumnes que no hagin obtingut la puntuació Q15 en la prova 1 i els alumnes que

- Hagin tingut una qualificació inferior a 4 alguna des proves 2, 3 o 4 o no hagin arribat a obtenir una

mitjana ponderada* de 5,00 en les proves 2, 3 i 4

- Càlcul de la mitjana ponderada: $(Q2 \times 0,15 + Q3 \times 0,15 + Q4 \times 0,25) \div 0,55 = 5$

A la repesca hi haurà oportunitat de superar la(les) prova(es) no superada(es). L'examen estarà dividit en 4 parts en les que es valoraran els continguts i competències corresponents a cadascuna de les proves efectuades al llarg del curs, de manera que es podran recuperar una o més parts pendents. Els alumnes que tot i haver assolit els mínims exigits vulguin apujar nota podran optar també a aquestes proves.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació dels casos del bloc 2	5%	0	0	1, 3, 4, 5, 7, 14, 15, 16, 17
Avaluació dels casos dels blocs 1 i 3	10%	0	0	2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
Avaluació dels casos dels blocs 4, 5 i 6	10%	0	0	2, 3, 4, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17
PROVA 1: CONTINGUTS DEL BLOC 2 DEL PROGRAMA	20 %	1	0,04	1, 5, 7
PROVA 2: CONTINGUTS DELS BLOCS 1 I 3 DEL PROGRAMA	15 %	1	0,04	6, 8, 9, 10, 11, 12, 13
PROVA 3: CONTINGUTS DELS BLOCS 4,5 I 6 DEL PROGRAMA	15%	1	0,04	6, 8, 9, 10, 11, 12, 13
PROVA 4: INTEGRACIÓ DELS BLOCS 1,3,4,5, I 6	25%	2,5	0,1	6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17

Bibliografia

Tizard, I.R. Immunología veterinaria. 6ª ed. Interamericana-McGraw-Hill, 2002.

IMMUNOBIOLOGIA: El sistema inmunitario en condiciones de salud y enfermedad de C. Janeway Jr., P. Travers, L. Walport, M. J. Shlomchik. Traducción de la 4ª edición. Editorial Masson, S.A. Barcelona, (2003).

Inmunología Celular y Molecular de A.Abbas, W. Lichtman, R. Pober. W. B. Saunders Co., Philadelphia, 5ª edición, (2004).

Introducción a la Inmunología Humana de L. Faimboim, J. Geffner. Ed Medica Panamericana, 5ª edición (2005).

Kuby Immunology (en español) by T.J. Kindt, R.A. Goldsby, B.A. Osborne. W.H. Freeman Co., 6 th ed, (2007).

Inmunología de P. Parham. Ed. Panamericana, 2ª ed. (2006).

Fundamentos de Inmunología de Roitt, I. M. Panamericana, 10ª ed. (2003).

Inmunología de I. Roitt, J. Brostoff, D. Male. Hartcourt Brace, 5ª ed. (2003).

Cunningham. Fisiologia Animal. (Ed: Elsevier).

Ganong. Fisiologia Medica (Ed: manual Moderno)

Vander, Sherman, Luciano's Human Physiology: The Mechanisms of Body Function

The Endocrine system at a glance /Ben Greenstein and Diana F. Wood Greenstein, Ben

Fisiología **veterinaria** / editores: Wolfgang v. Engelhardt, Gerhard Breves. Add.Author / Editor: Engelhardt, Wolfgang.

Breves, Gerhard. Year: 2005

BSAVA manual of canine and feline endocrinology Editor: Mooney, Carmel T, ed Peterson, Mark E, ed Corp.Author: British Small Animal Veterinary Association (Gloucestershire, United Kingdom) Year: 2004

Essentials of Canine and Feline Electrocardiography : interpretation and treatment / Larry Patrick Tilley 3rd. Philadelphia : Lea & Febiger, cop. 1992

The Endocrine system at a glance / Ben Greenstein and Diana F. Wood Greenstein, Ben

Levy, M. N, Berne, R. M, Koeppen, B. M, Stanton, B. A. Fisiología. 6ª ed. Barcelona: Elsevier; 2009.

Fisiología humana.Tresguerres, J.A.F 3º ed. Madrid : McGraw-Hill, Interamericana; 2005.

Tratado de fisiología médica. Guyton,A.C. Hall, J.E. 11ª ed. Madrid: Elsevier; 2006

Fisiología Médica. R.A. Rhoades & G. A. Tanner 1997

Avian Reproduction. Burra W.H. Dukes. Physiology of Domestic Animals. Capter 38 M.J. Swenson & W.O. Reece, 1993, pp 728 - 750.

Reproduction in Farm Animals. Hafez ESE, Hafez B. ed. 7th. ed. Philadelphia: Lippincott, Williams & Wilkins, 2000

Essential Reproduction. Johnson M, Everitt B. Blackwell.

Etches R.J. Reproduction in Poultry, CAB International.

Reproduction in Mammals and Man.Thibault C, Levasseur MC, Hunter RHF, eds. Ellipses, 1993.